

LÍTIUMBÁNYÁSZAT, EXTRAKTIVIZMUS ÉS ELLENÁLLÁS SZERBIÁBAN

BESZÉLGETÉS NINA DJUKANOVIĆCSAL

A Jadar-völgyi lítiumbányászattal szembeni ellenállásból kiindulva Nina Djukanović, az Oxfordi Egyetem doktori hallgatója arról beszél, hogyan világít rá az extraktívizmus fogalma a zöld energiaátállítás ellentmondásaira, és miként kínálnak a helyi mozgalmak új lehetőségeket a globális szolidaritásra a Globális Észak és Dél leegyszerűsítő ellentétein túl.

Fordulat: Mi készítetett arra, hogy a Szerbiában zajló lítiumbányászatot tanulmányozd?

Nina Djukanović: Az Oxfordi Egyetemen végzett mesterképzésem alatt kezdett el érdekelni ez a téma, és ez nagyban összefügg a személyes háttérrel. Szerb származású vagyok, de Prágában születtem és Csehországban nőttem fel. Beszélek szerbül, annak ellenére, hogy sosem éltem ott, és a mesterképzésem során nagyon szerettem volna valami balkáni témával foglalkozni.

Abban az időben hatalmas környezetvédelmi tüntetések voltak Szerbiában és általában a régióban, ami azért volt érdekes, mert ez korábban nem volt jellemző a térségre, és nagyon különbözött a nyugati környezetvédelmi mozgalmaktól. Belgrádban 2020 körül sok tüntetés volt, több ezer ember vonult az utcákra, hogy a légszennyezés ellen tiltakozzon. Lenyűgözőnek találtam, hogy ilyen hatalmas mozgósítás indult valami ellen, ami ekkor még nagyrészt láthatatlan és kevésbé tárgyalt téma volt. Voltak tiltakozások a vízerőművek ellen is, amelyeket a lítiumhoz hasonlóan zöld beruházásként próbáltak eladni, miközben rendkívül károsak a helyi környezetre. A lítiumkitermelés is váltott ki társadalmi ellenállást, de akkor még kisebb léptékben.

A tervem az volt, hogy általánosabban kutatom majd a környezetvédelmi mozgalmakat, de 2021 őszén a lítiumbányászat elleni tiltakozások robbanásszerűen törtek felszínre, és olyan mértékű társadalmi megmozdulást indítottak el, amilyenre Milošević bukása óta nem volt példa az országban. Ennek a társadalmi mozgalomnak az elsőprő ereje volt az, ami engem is magával rántott, elkezdtem érdeklődni minden iránt, ami az extraktívizmussal, a zöld átállással és a lítiumbányászattal kapcsolatos.

Fordulat: Tehát a társadalmi és médiavisszhang hívta fel a figyelmet ezekre a mozgalmakra?

ND: Igen, de ezek a mozgalmak már évek óta szerveződtek helyi szinten. Például a kis vízerőművek megépítését már régóta próbálták megakadályozni. A lítiumbányászat esetében azonban a tüntetések Belgrádban, a fővárosban egyesültek, ahol az emberek utakat, hidakat és autópályákat foglaltak el. Így ez egyfajta közüggé vált, már nem

csak azokat érintette, akik egy-egy beruházás közvetlen közelében éltek, a tüntetéssorozat az egész országra kiterjedt.

Fordulat: Mielőtt arról beszélnénk, hogyan nőtt ki országos politikai mozgalommá a lítiumbányászat elleni tiltakozások sora: mesélnél arról, milyen a táj és kik élnek a lítiumbánya közvetlen közelében? Mikor lett a bánya ügye politikai viták tárgya helyi szinten?

ND: A terület Szerbia nyugati részén, Bosznia-Hercegovina határán található. Jadar, Jadar-völgy vagy Jadar-régió néven is ismerik. A legközelebbi város Loznica – ezért néha Loznica-régiónak is hívják. Sok folyó és jelentős mennyiségű talajvíz található a térségben, ami az ország egyik legtermékenyebb részévé teszi, és ezért gyakran Szerbia éléskamrájának is nevezik. A helyi közösségek többnyire földműveléssel, mezőgazdasággal foglalkoznak.

A lítiumbánya előzetes tervei egészen 2004-ig nyúlnak vissza, amikor egy teljesen új ásványt fedeztek fel ezen a dombos, mezőgazdasági vidéken. Jugoszláv tudósok már korábban is feltételezték, hogy a térség ásványkincsekben gazdag lehet. A feltételezés azonban csak 2004-ben igazolódott, amikor a világ egyik legnagyobb bányászati vállalata, a brit-ausztrál Rio Tinto által finanszírozott geológusok megkezdték a próbafúrásokat, és egy addig ismeretlen, lítiumban gazdag ásványt fedeztek fel. Akkoriban ez nem keltett nagy feltűnést.

Csak 2007 körül¹ regisztrálták hivatalosan új ásványként a jadaritot, de akkor már egyből világszenzáció lett, mert az ásványt osztályozó tudós felismerte, hogy ugyanolyan a kémiai összetétele, mint a 2006-os Superman visszatér című filmben szereplő kriptonitnak. Így 2007-ben hirtelen olyan hírek jelentek meg a világsajtóban, hogy „Szerbiában fedezték fel a valódi kriptonitot” vagy „a Superman S betűje Szerbiát jelenti”.

Akkoriban számomra az volt a legérdekesebb, hogy számos cikk azt emelte ki: a jadarit tudományos szempontból kifejezetten banális. Ez jól mutatja, milyen hatalmas változáson mentünk keresztül az elmúlt néhány évben, és azt, hogy mennyit változott a lítium szerepe a globális gazdaságban és a geopolitikában, hiszen ma már kulcsfontosságú, de két évtizeddel ezelőtt ez még egyáltalán nem így volt.

¹ 2006 végén – a szerk.

Ezt követően a vállalat folytatta a hatástanulmányok előkészítését, de a projekt csak 2019 körül kezdett beindulni, amikor a vállalat megkezdte a szükséges földterületek felvásárlását. A tervezett beruházás áthaladt volna egy falun, és ez volt a konfliktus kiindulópontja a helyi közösséggel, mert néhányan egyszerűen nem voltak hajlandók eladni a földjeiket és a házaikat.

A helyzet 2021 körül kezdett feszültté válni, amikor a vállalat a helyi ellenállás ellenére is tovább folytatta a munkálatokat. Rövid időn belül a helyi közösségnek sikerült felhívnia az egész ország figyelmét a körülöttük zajló eseményekre. Úgy gondolom, hogy azért sikerült ilyen széles körű támogatói szövetséget mozgósítani az egész országban, mert érzelmi alapon viszonyultak a földhöz. Sokan arról beszéltek, mennyire fontos számukra a hagyomány, és hangsúlyozták, hogy családjaik már hét generáció óta élnek a térségben. A földjükhöz ragaszkodó emberek erőszakos elzavarása sokakban erős érzelmeket váltott ki, amelyek felidéztek a háborús kitelepítéseket és a pusztítás okozta traumákat, és így az ellenállás 2021-ben szintet lépett.

Fordulat: Mesélnél arról, hogyan és miből élnek a Jadar környéki közösségek? És ha már szóba került a politikai mozgósítás sikere: milyen stratégiák voltak a leghatásosabbak?

ND: A konfliktus főként Gornje Nedeljice falu köré összpontosult. A lakosság többnyire középkorúakból és idősekből áll, akik főként mezőgazdasági munkásként, földművesként dolgoznak. A helyiek fontosnak tartják kiemelni, hogy sok gyermek él itt és iskola is van a községben: a vidéki térségek elnéptelenedése nagyon nagy probléma Szerbiában, de ebben a faluban mindig azt hangsúlyozták a helyiek, hogy az ő közösségük virágzik.

A falu abban is kivételes, hogy egyike azon kevés helyeknek, ahol az emberek valóban meg tudnak élni a mezőgazdaságból – ott akarnak maradni és földművelésből élni. Ellenállnak az urbanizációnak és elutasítják a fejlődésnek azt az általános elképzelését miszerint egy bizonyos ponton végül mindenki a városba költözik majd a jobb lehetőségek miatt.

A közösség azon része, amely nem volt hajlandó eladni a házát a Jadar-völgyben, hogy aztán Loznicába vagy Belgrádba költözzön,

nemcsak azt hangsúlyozta, hogy ragaszkodik a saját földjéhez, hanem azt is, hogy szeretnek a szabadban lenni, közel a természethez.

Azonban az is fontos, hogy ne romantizáljuk túlságosan a vidéki életet: a helyiek számára ez egyszerűen az életmódjuk folytatásáról szól, és arról, hogy közösségként ők maguk dönthessenek a sorsukról, és alakíthassák a saját jövőjüket. A tiltakozást helyi szinten, az egyeztetések hiánya miatt kezdték el. A helyi lakosok számára csak akkor vált nyilvánvalóvá, hogy mekkora léptékű beruházásáról van szó, amikor az önkormányzat a területrendezési terv megvitatását kezdeményezte.

Annak ellenére, hogy a bányavállalat 2004 óta működött a térségben, és a helyiek rendszeresen találkoztak a geológusokkal, és évek óta ismerték őket személyesen, arról mégsem volt elképzelésük, hogy ez a projekt milyen hatalmas méreteket ölt majd. És hogy őszinte legyek, szerintem a vállalat sem tudta – legalábbis eleinte –, mert csak az egymást követő feltárások során vált nyilvánvalóvá a lelőhely mérete. De miután a helyiek rájöttek, milyen gigantikus lesz ez a projekt, elkezdtek tüntetni az önkormányzat előtt, és megpróbálták megzavarni a folyamatban lévő tárgyalásokat. Először a szomszédos falvakat és Loznica város lakóit mozgósították.

A kezdetben egyetlen bánya ellen irányuló tiltakozások idővel bővültek, és a szervezők más kérdéseket is elkezdtek tematizálni. 2021 szeptemberében Belgrádban tartották az „Ökológiai Felkelés” tüntetést, amely először fogta össze a különböző vidéki környezetvédelmi tiltakozásokat. Ez volt az egyik első alkalom, amikor a Jadar-völgyiek részt vettek egy ilyesfajta országos megmozduláson: többen közülük szónokoltak, és sok ember figyelmét tudták felhívni a saját, helyi tiltakozásaikra.

Ettől kezdve a helyzet egyre feszültebbé vált: alig két hónappal később, novemberben a kormány már a parlamentben tárgyalta a kisajátítási törvényt. Sokan úgy gondolták, hogy ez a jogszabály megkönnyítette volna a nagybefektetők – különösen a Rio Tinto – számára a földek megszerzését a tulajdonosok ellenállása esetén is. A törvény drasztikusan lerövidítette volna az időt, amely alatt a tulajdonosoknak dönteniük kellett a bányavállalat ajánlatáról, és leegyszerűsítette volna a kisajátítási eljárást azok ellen, akik nem akarták eladni a földjüket. Ez szította fel igazán az indulatokat: ettől kezdve mindenki úgy érezte, hogy a kisemmizés bárkivel megtörténhet. A vita már nem

csak a bányáról szólt – bármit kisajátíthattak volna, amit a kormány nemzetstratégiai jelentőségűnek minősít.

November végén fordulóponthoz érkeztek a tiltakozások: a környezetvédő csoportok széles szövetségre léptek a vidéki közösségekkel és a nagyobb, fővárosi civil szervezetekkel. Az ekkor létrejött érdekközösség hirdette meg az elmúlt évek egyik legradikálisabb akcióját: a Belgrádon átvezető autópálya blokádját. Kezdetben korántsem volt biztos, hogy sikerrel járnak. A rendőrség hatalmas erővel próbálta megakadályozni a lezárást, de mivel az emberek sokfelől érkeztek, végül sikerült elfoglalniuk az autópályát. Ettől kezdve minden szombaton legalább egy órára lezárták a forgalmat, és a tiltakozások rövid idő alatt országos mozgalommá váltak: a csúcsponton már több mint ötven városban állították meg a forgalmat, miközben elfoglalták az utakat, a hidakat és az autópályákat, megakasztva az áruk és a tőke áramlását.

2021 decemberében a kormány végül visszavonta a kisajátítási törvényt. Ez volt a mozgalom első győzelme, de a tiltakozások folytatódtak, és januárra azt is elérték, hogy a jadari lítiumbánya tervét is visszavonják. Ma már tudjuk, hogy ez csak ideiglenes halasztás volt – de erre talán később még visszatérünk.

Fordulat: Kelet-Európában már az 1970-es és 1980-as években is voltak környezetvédelmi mozgalmak, de ezek inkább a pártállam bírálatairól szóltak, és sokszor a későbbi nacionalista mozgalmaknak adtak egy első platformot. A rendszerváltás után ezek a környezetvédelmi mozgalmak a régióban hanyatlani kezdtek, és ritkán tudtak a társadalmi ellenállás élére állni... Mivel magyarázod, hogy a lítiumbányászat kérdése ekkora tömeget mozgósított Szerbiában?

ND: Nagyon jó kérdés. Ez egy olyan téma, amiről sok vita volt a szerb közvéleményben.

Vučić elnök és a rezsim azt állították, hogy a környezetvédelmi tiltakozások azért robbantak ki, mert az emberek ma már túl jól élnek: az emelkedő életszínvonal mellett több idejük jut olyan másodlagos ügyekkel foglalkozni, mint a természetvédelem. A tüntetők nyilvánvalóan elfogadhatatlannak tartották ezt a narratívát, hiszen egyáltalán nem igaz, hogy a fennálló rezsim alatt sok ember élete javult volna Szerbiában.

Valószínűbb magyarázat az, hogy az elmúlt években Délkelet-Európában, különösen Szerbiában, az extraktív nyersanyag-kitermelés

jelentősen megerősödött. A régóta működő bányák is, mint például a Szerbia keleti részén található, hírhedt bori rézbánya, egészen a közelmúltig kihasználatlanok voltak. Mostanra azonban a helyiek arról számolnak be, hogy soha nem láttak még olyan mértékű bővítést, mint amit jelenleg a kínai Zijin bányavállalat végez.

Az extraktivizmus az egész országban egyre több helyi közösséget érint, nem csak a Jadar-völgy területén. Bár jelenleg ez a legnagyobb ismert lelőhely, de Szerbiában máshol is gőzerővel keresnek lítiumot. A jadariak más, hasonlóan fenyegetett falvakkal fogtak össze, ahol a helyiek szintén lítiumlelőhelyek környezetében éltek, és emiatt aggódva figyelték a Jadarban történeteket. Ez nagyon fontos szerepet játszott a mozgósításban.

Fordulat: Tehát a mozgalom komoly sikereket ért el 2022-ig, de ahogy említetted, azóta sok minden változott. Hogyan kezelte a rezsim az ellenállást? Mi zajlik most Jadarban?

ND: Amikor a kormány 2022 januárjában lefújta a Jadar-projektet, a legtöbben választási trükknek tartották, és ez végül sajnos be is igazolódott. Ez az úgynevezett szuperválasztásokra való felkészülés része volt, amelyekre 2022 áprilisában került sor, amikor az elnökválasztás, a parlamenti választások és több helyi választás is egyszerre zajlott.

A beruházás leállítása lényegében demobilizálta a mozgalmat, hiszen nehéz tiltakozni valami ellen, amit hivatalosan már visszavontak. Fontos hangsúlyozni, hogy a helyi közösségek később is aktívak maradtak: rendezvényeket és szemináriumokat szerveztek, kutatókkal működtek együtt, és ehhez a szerbiai tudományos közösség is csatlakozott, amely nyíltan felszólalt a jadari bányaberuházás ellen. Ennek ellenére, miután a kormány leállította a bányatervet, nagyon nehéz volt bármilyen nagyszabású tüntetést szervezni.

A helyzet 2024 júniusában fordult meg, amikor Vučić elnök a *Financial Times*-nak adott interjúban bejelentette, hogy a beruházás folytatódik. Az események ettől kezdve felgyorsultak, és sokatmondó, hogy a bejelentéseket éppen júniusra, júliusra és augusztusra időzítették – arra az időszakra, amikor a mozgalmak számára is uborkaszезon van.

Július elején a szerb alkotmánybíróság közleményben jelentette be, hogy a kormány alkotmányellenesen állította le 2022 januárjában

a fejlesztést. A nyugati médiában ezt többnyire független döntésként értelmezték, Szerbiában azonban mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy pusztá színjátékról van szó: a kormánynak alárendelt bíróság látszólagos jogalapot teremtett a beruházás folytatásához. Ezt követően a kormány hivatalosan is bejelentette a munkálatok újraindítását – teljesen felülírva a korábbi döntést.

Két nappal később az Európai Unió küldöttsége Belgrádba érkezett, hogy aláírja az elektromos járművek ellátási láncának fejlesztéséről szóló szándéknyilatkozatot, amelyhez a Rio Tinto és a Mercedes-Benz vezérigazgatója is csatlakozott – jól mutatva az összeérő nemzetközi érdekeket. Mindez néhány nap leforgása alatt, ráadásul a nyár közepén zajlott, így a helyi közösségeknek nem maradt idejük tömegeket mozgósítani. Augusztus 10-én azonban, alig pár héttel később, több tízezer ember gyűlt össze Szerbia minden tájáról egy újabb nagyszabású tüntetésre. Ezt részben a Jadar-projekttel szembeni erős ellenszenv váltotta ki, de nyilván az is közrejátszott, hogy a döntéshozók teljesen figyelmen kívül hagyták a helyiek aggályait.

Fordulat: Úgy tűnik tehát, hogy a környezetvédelmi tüntetések ma már nemcsak a kormány elleni tiltakozásról szólnak, hanem a transznacionális érdekekről is – beleértve az Európai Unió líti-umigényét, az egész európai autóipart és a kínai cégeket is. Hogyan értékeled a jelenlegi helyzetet?

ND: Az elmúlt hónapokban a helyzet jelentősen megváltozott az országos tüntetések hatására. Tavaly novemberre a diákmozgalom Szerbia és a tágabb régió történetének legnagyobb társadalmi megmozdulásává nőtte ki magát – egyesek szerint ez lehet Európa egyik legnagyobb diákmozgalma 1968 óta. A társadalom makacsul kitart: a tüntetések hónapok óta zajlanak, és a hatalom olyan kihívásokkal szembesül, amilyenekkel korábban még soha.

Szerintem fontos hangsúlyozni, hogy a diákok tüntetései és a lítiumbányászat ellen szervezett tiltakozások szorosan összefonódnak. Sok esetben ugyanazok az emberek állnak mögöttük, és nincs is éles határvonal a két mozgalom között. Még a kormánypárti közvélemény-kutatások is azt mutatják, hogy a lakosság túlnyomó többsége ellenzi a lítiumbánya tervét. Az általános vélekedés szerint bár hivatalosan újraindították a beruházást, a vállalat gyakorlatilag képtelen

bármilyen lépést tenni, mert az ellenállás olyan szintet ért el, amilyenre a régióban korábban nem volt példa.

Fordulat: Ha ezeket a kérdéseket az USA és Kína közötti nagyhatalmi rivalizálás összefüggésében vizsgáljuk, hogyan segíthet az extraktivizmus fogalma újragondolni Szerbia félperifériás helyzetét?

ND: Ez is egy nagyon jó kérdés, amin sokat gondolkodom. Úgy látom, az extraktivizmus fogalmának tágabb értelmezése különösen hasznos. Hagyományosan extraktivizmus alatt azt értjük, amikor hatalmas mennyiségű nyersanyagot vonnak ki a Földből feldolgozás nélkül, majd exportálnak – a gyarmati kizsákmányolás logikáját követve. Leggyakrabban így használják a fogalmat, főként a latin-amerikai tapasztalatokra építve, ahol évszázadok óta jelen van ez a fajta kíméletlen nyersanyag-kitermelés. Az extraktivizmus hagyományos értelmezését azonban kibővíthetjük olyan kizsákmányolási és felhalmozási formákkal is, amelyek nem feltétlenül fizikai jellegűek – például a finanszírozás –, vagy a tudástermelés extraktív formáival.

Jadar esetében szerintem különösen hasznos az extraktivizmus tágabb értelmezése, mert így a fogalmat olyan helyzetekre is alkalmazhatjuk, ahol a kitermelés még csupán terv szintjén létezik. Bár nincs bányatelep, termelés vagy tömeges szennyezés, máris valós politikai folyamatok lendültek mozgásba: hatalmas társadalmi mozgósítás, új narratívák és erős érzelmek jelentek meg, amelyek kézzelfogható következményekkel járnak – jóval a kitermelés tényleges megkezdése előtt.

Fontos kritikusan újragondolni a Globális Észak és Dél félrevezetően leegyszerűsített ellentétét. Az extraktivizmus frontvonalai, amelyek hagyományosan a Délen húzódtak, ma már világ szinten átrendeződtek – részben a nagyhatalmak iparpolitikáinak hatására, amelyek az ipari termelést és a bányászatot a centrumgazdaságokba [reshoring], azok közvetlen közelébe [near-shoring] vagy szövetséges országaikba [friend-shoring] igyekeznek áthelyezni.

A Balkán különösen jó terep az Észak–Dél dichotómia újragondolására: Szerbia ugyan Európában van, de nem tagja az EU-nak, és bizonyos mutatók alapján egyes balkáni országokat – például Bosznia-Hercegovinát – gyakran a Globális Délhez sorolják, noha földrajzilag Európában található. Ha ebből a nézőpontból vizsgáljuk az Észak

és Dél közötti viszonyt, látszik, hogy az extraktívizmus logikája ma már jóval összetettebb: nem egyszerűen arról van szó, hogy a Globális Észak kizárólag a Globális Délből szívja ki a nyersanyagokat, hanem egy ennél sokkal bonyolultabb átrendeződés zajlik.

Nem szabad megfélemedkeznünk azokról a szolidaritási hálózatokról sem, amelyek az északi és a déli féltekén működő, extraktívizmus-ellenes mozgalmak között alakultak ki. Korábban gyakoriak voltak a „NIMBY”²-narratívák, mint például: „ha Németországban van szükség lítiumra, akkor ott is bányásszák ki”. De az elmúlt években egyre több erőfeszítés történt nemzetközi szolidaritási kapcsolatok építésére. Ennek részeként számos aktivista érkezett Szerbiába Portugáliából, Spanyolországból, Chiléből és Németországból is, hogy tapasztalatot cseréljenek és tanuljanak egymástól.

Nagyon érdekes volt látni, hogy Szerbiában éppen a helyi közösségek léptek túl ezen a bináris szemléleten: felismerték, hogy a hozzájuk hasonlóan érintett közösségek a világ minden pontján megtalálhatók – az EU-ban és azon kívül, a Globális Északon és Délen egyaránt. Hálás vagyok, hogy lehetőségem nyílt személyesen is megismerni több európai közösséget, amelyek szintén ellenzik a lítiumbányászatot. A csehországiakkal szorosabb kapcsolatban állok, hiszen a Cseh Köztársaság és Németország határán van egy fontos lelőhely, amelyet nemrég stratégiai jelentőségűnek minősítettek. Eljutottam Spanyolországba, Extremadurába is, ahol szintén bányanyitást terveznek, és kapcsolatban vagyok portugál aktivistákkal is. Számomra különösen tanulságos felismerés volt, hogy ezek a közösségek – földrajzi helyzetüktől függetlenül – mind perifériának érzik magukat. Még egy spanyol település is, amelyet kívülről egy gazdag és fejlett nyugati ország részeként látok, az ottani lakók számára perifériának tűnik Madridhoz vagy a tőke más központjaihoz képest, amikor az extraktív beruházások hatásairól van szó.

Számomra az egyik legfontosabb felismerés az volt, hogy le kell szoknunk arról, hogy a nemzetállamokat homogén egészként lássuk; a figyelmet a helyi tapasztalatokra kell irányítani. Sértő és leegyszerűsítő

2 A NIMBY (Not In My BackYard – „ne az én kertemben”) kifejezés olyan attitűdöt jelöl, amikor egy egyén vagy közösség elutasítja, hogy társadalmilag szükségesnek tartott, de kellemetlen vagy vitatott tevékenységek és létesítmények a közvetlen környezetében valósuljanak meg.

lenne, ha az extraktivizmussal szemben szerveződő helyi ellenállások mögött pusztán a NIMBY-logikát látnánk. Ehelyett komolyan kell vennünk és közelebbről megvizsgálnunk az éppen formálódó nemzetközi szolidaritási hálózatokat.

A visszautasítás és az ellenállás mindig magában hordozza az új lehetőségek ígérését, de nem gondolom, hogy az alternatívák kidolgozása kizárólag a helyi közösségek feladata lenne. Gyakran hangzik el a kérdés: „rendben, de mi a lítiumkitermelés alternatívája?” Szerintem túlzó elvárás a helyiekkel szemben, hogy miközben ellenállnak és autópályákat zárnak le, még meg is alkossanak egy teljesen új gazdasági vagy politikai rendszert, amely a világ minden problémáját megoldja. Hiszen éppen az ellenállás nyitja meg annak lehetőségét, hogy különböző jövőképek egyáltalán elképzelhetővé váljanak. De ezt a felelősséget nem szabad kizárólag rájuk hárítani: közösen kell igazságosabb alternatívákat megfogalmaznunk.

Vegyük például a ritkaföldfémeket: mi történik velük a kitermelés után? A Nemzetközi Energiaügynökség előrejelzése szerint 2040-re a lítium több mint 80%-át elektromos járművekben fogják felhasználni – ezek többsége pedig személyautó lesz. Különösen most, a mesterséges intelligencia rohamos terjedése és a fokozódó fegyverkezés idején, a legfontosabb kérdés, amit fel kell tennünk, hogy valójában milyen célokra és hová kerülnek ezek az ásványi anyagok, és felhasználásuk mennyire tekinthető környezetbarátnak.

Az egyik interjúalanyom azt mondta: ha biztos lenne benne, hogy a jadari bánya megnyitása megmentené a bolygót a klímaválságtól, nem ellenezné – még akkor sem, ha ez a régió pusztulásával és az ország teljes tönkretételével járna. Úgy fogalmazott, hogy ez egy olyan áldozat lenne, amelyet Szerbia polgáraként hajlandó meghozni a klímakatasztrófa elkerüléseért, amely emberek és más élőlények tömegeit pusztítaná el. De tudja, hogy a valóságban nem erről van szó: a lítiumot nem így használnák fel, ha a bányát valóban megnyitnák. Számomra ez volt az egyik legmegrázóbb pillanat, amely ráébresztett, mennyire fontos kritikusan vizsgálnunk, mire fordítják ezeket az erőforrásokat, és hogyan válhatott éppen az elektromos személyautó a zöld átállás szimbólumává.

**Az interjút készítette és fordította:
Karas Dávid**